

ੴ

ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚਾਰ

31

ਹੁਕਮੁ

ਭਾਗ - 7

‘ਬੰਸੀ’

ਹੁਕਮੁ ਭਾਗ-7

ਦੋ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ 'ਮੇਲ-ਜੋਲ' ਦੀ ਤਾਰ (connection) ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਭਰੋਸੇ ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨ 'ਸੁਰ' ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅੰਤ੍ਰੀਵ ਤੌਰ 'ਲੇਵਾ-ਦੇਵੀ' ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜਦ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਨਾ ਰਹੇ ਜਾਂ 'ਛਿੱਲੀ' ਪੈ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬਾਹਰਲਾ ਮੇਲ-ਜੋਲ (outer-connection) ਓਪਰਾ ਤੇ ਲਾਭਹੀਣ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਬਾਹਰੋਂ ਤਾਂ ਭਾਵੋਂ ਇਕੱਠੇ ਮਿਲਦੇ ਜੁਲਦੇ ਤੇ ਵਰਤਦੇ ਹੋਣ ਪਰ ਅੰਤ੍ਰੀਵ ਤੌਰ ਤੇ 'ਬੇ-ਸੁਰੇ' ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅੰਤ੍ਰ-ਮੁਖੀ ਸਾਂਝ ਜਾਂ 'ਲੇਵਾ-ਦੇਵੀ' ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ।

ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਦ 'ਹਉਮੈ' ਦੇ ਭਰਮ-ਭੁਲਾਵੇ ਵਿਚ, ਅਸੀਂ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੂੰ 'ਭੁੱਲ' ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਇਲਾਹੀ 'ਹੁਕਮ' ਤੋਂ 'ਬੇ-ਸੁਰੇ' ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਸਾਡੀ 'ਭੈ-ਭਾਵਨੀ', 'ਸ਼ਿਰਧਾ-ਭਾਵਨੀ' ਘਟਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸਹਿਜੇ-ਸਹਿਜੇ ਅਸੀਂ ਬਿਲਕੁਲ ਅਸ਼ੱਚਰਧਕ ਹੋ ਕੇ 'ਬੇ-ਮੁੱਖ' ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਇਲਾਹੀ ਪਿਆਰ, ਬਖਸ਼ਿਸ਼ਾਂ, ਗੁਰ-ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਆਦਿ ਅਨੇਕਾਂ ਆਤਮਿਕ ਦਾਤਾਂ ਅਤੇ ਬਰਕਤਾਂ ਤੋਂ ਵਾਂਝੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ।

ਬਿਜਲੀ ਦੇ 'ਕਰੰਟ' ਤੋਂ, ਅਨੇਕਾਂ ਲਾਭ ਲੈਣ ਲਈ, ਤਾਰਾਂ ਦਾ 'ਮੇਲ' (connection) ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀਆਂ ਬੇਅੰਤ, ਆਪਾਰ, ਸੁਖਦਾਈ ਅਤੇ ਕਲਿਆਣਕਾਰੀ ਦਾਤਾਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰੀਤ, ਪ੍ਰੇਮ, ਰਸ, ਚਾਉ ਆਦਿ ਆਤਮਿਕ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਦੇ ਪਾਤਰ ਬਣਨ ਲਈ, ਸਾਡੇ ਮਨ ਦੀਆਂ ਸੁਰਤੀਆਂ ਦੀ 'ਤਾਰ', ਸਾਡੇ ਅੰਤ੍ਰ-ਆਤਮੇ, ਆਤਮਿਕ-ਜੋਤ ਨਾਲ ਜੁੜਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੀ 'ਮਰਜ਼ੀ' ਨੂੰ ਇਲਾਹੀ ਸੁਖਦਾਈ ਅਤੇ ਕਲਿਆਣਕਾਰੀ 'ਹੁਕਮ' ਦੀ ਰਵਾਨਗੀ ਨਾਲ ਸੁਰ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ, ਯਾਨੀ — ਹੁਕਮ ਰਜਾਈ ਚਲਣਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ।

ਹੁਕਮ ਰਜਾਈ ਜੋ ਚਲੈ ਸੋ ਪਵੈ ਖਜਾਨੈ ॥

(ਪੰਨਾ-੪੨੧)

'ਰਾਗ' ਦੇ ਅਲਾਪ ਲਈ — ਭਿੰਨ-ਭਿੰਨ ਸ਼ਕਲਾਂ ਅਤੇ ਅਕਾਰਾਂ ਵਾਲੇ ਅਨੇਕਾਂ ਸਾਜ਼ਾਂ (musical instruments) ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਭਾਂਤ-ਭਾਂਤ ਦੀਆਂ

ਸੂਖਮ, ਬਰੀਕ ਅਤੇ ਠੁਲੀਆਂ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਨਿਕਲਦੀਆਂ ਹਨ। ਜਦ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਰਾਗ ਦੇ ਗਾਇਣ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਜ਼ਾਂ ਦੀਆਂ ਭਿੰਨ-ਭਿੰਨ ਆਵਾਜ਼ਾਂ, ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਾਸ 'ਰਾਗ' ਦੇ 'ਲੈਅ' ਅਤੇ ਅਲਾਪ ਵਿਚ 'ਸੁਰ' ਹੋ ਕੇ — ਉਸ ਰਾਗ ਦੀਆਂ ਸੂਖਮ ਤਰਬਾਂ ਦੀ 'ਟੀਸੀ' ਨੂੰ ਜਾ ਛੂੰਹਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਮਨ ਨੂੰ ਮੋਹ ਕੇ ਕਿਸੇ ਬਿਸਮਾਦੀ ਅਹਿਲਾਦ ਦਾ 'ਹਲੂਣਾ' ਦੇ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ।

ਜੇਕਰ ਇਸ ਸਮੁੱਚੇ ਰਾਗ ਦੇ ਅਲਾਪ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਇਕ 'ਸਾਜ਼' ਦੀ ਸੁਰ (tune) 'ਬੇ-ਸੁਰੀ' ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਰਾਗ ਦੇ ਅਲਾਪ ਵਿਚ ਵਿਘਨ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜੋ 'ਰਾਗੀ' ਲਈ ਅਸਹਿ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਾਇਨਾਤ ਵਿਚ ਇਲਾਹੀ 'ਹੁਕਮ' ਦੀ ਰਵਾਨਗੀ ਦੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ ਦੁਆਰਾ, ਇਲਾਹੀ 'ਰਾਗ' ਦਾ ਅਲਾਪ ਜਾਂ ਅਨਹਦ ਧੁਨੀ (Divine music) ਸਦੀਵੀ ਵੱਜ ਰਹੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਕਰਾਮਾਤੀ ਅਸਰ ਅਤੇ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਨਾਲ ਸਾਰੀ ਕਾਇਨਾਤ, ਸਹਿਜ ਸੁਭਾਇ —

ਉਪਜਦੀ
ਵੱਧਦੀ
ਭੁਲਦੀ
ਖਿੜਦੀ
ਫਲਦੀ
ਲੈਅ

ਹੁੰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪੋ-ਆਪਣੇ 'ਨਾਲ ਲਿਖੇ ਹੁਕਮ' ਵਿਚ ਵਿਚਰਦੀ ਹੋਈ, ਜਨਮ ਸਫਲਾ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ।

ਪਰ ਸਿਰਫ਼ ਇਕ ਇਨਸਾਨੀ ਜੂਨ ਹੈ — ਜੋ ਆਪਣੇ ਭਰਮ-ਭੁਲਾਵੇ ਵਿਚ ਹਉਮੈ-ਵੇੜੀਆਂ ਸਿਆਣਪਾਂ, ਚਾਤਰੀਆਂ, ਏਹੜਾਂ-ਤੇਹੜਾਂ ਦੁਆਰਾ, ਇਸ ਇਲਾਹੀ 'ਹੁਕਮ' ਦੀ ਰਵਾਨਗੀ ਜਾਂ ਭਾਣੇ ਤੋਂ —

ਅਣਜਾਣ
ਬੇ-ਪ੍ਰਵਾਹ
ਅਵੇਸਲੀ
ਬੇ-ਸੁਰੀ
ਬੇ-ਮੁੱਖ
ਮਚਲੀ
ਢੀਠ

ਹੋ ਕੇ, ਆਪਣੇ ਹੀ ਭਾਣੇ ਵਿਚ ਵਿਚਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਤਿਸ਼ਨਾ, ਚਿੰਤਾ, ਈਰਖਾ-ਦਵੈਤ ਦੀ ਗੁੱਝੀ ਅੱਗ ਵਿਚ ਸੜ ਰਹੀ ਹੈ।

ਪਲਚਿ ਪਲਚਿ ਸਗਲੀ ਮੁਈ ਝੂਠੈ ਧੰਧੈ ਮੋਹੁ ॥

(ਪੰਨਾ-੧੩੩)

ਹੁਕਮੁ ਨ ਜਾਣਹਿ ਬਪੁੜੇ ਭੂਲੇ ਫਿਰਹਿ ਗਵਾਰ ॥

(ਪੰਨਾ-੯੯)

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਿਰਫ਼ ਇਨਸਾਨ ਹੀ ਬੇਅੰਤ ਇਲਾਹੀ ਸੁਖਦਾਈ ਅਤੇ ਕਲਿਆਣਕਾਰੀ ਦਾਤਾਂ ਤੇ ਬਰਕਤਾਂ ਤੋਂ ਵਾਂਝਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਸਾਡੀ ਆਪਣੀ ਮਨ-ਮਰਜ਼ੀ ਦਾ ਹਰ ਇਕ —

ਖਾਲ

ਸਿਆਣਪ

चातुर्वी

सवीम

ੴ ਪ੍ਰਾਤ

ਏਹੜ-ਤੇਹੜ

कर्म

परम

ਜੋਗ

۱۰

۲۷

ਸਾਨੂੰ 'ਕਰਮ-ਬੱਧ' ਕਰਕੇ ਜਮਾਂ ਦੇ ਵੱਸ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਉਸ ਇਲਾਹੀ ਅਪਾਰ, ਅਭੁਲ੍ਲ 'ਹੁਕਮ' ਦੇ ਭਾਣੇ ਦੀ ਰਵਾਨਗੀ ਵਿਚ ਵਿਘਨ ਪਾਉਣ ਦੇ ਦੋਸ਼ੀ ਹੁੰਦੇ ਹਾਂ।

ਮਨਮੁਖ ਹੁਕਮੁ ਨ ਜਾਣਨੀ ਤਿਨ ਮਾਰੇ ਜਮ ਜੰਦਾਰੂ॥

(ਪੰਨਾ-੯੦)

ਇਲਾਹੀ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਇਨਸਾਨ ਆਪਣੀ ਤੀਖਣ ਬੁੱਧੀ ਦੁਆਰਾ ਸਿਆਣਪਾਂ ਅਤੇ ਉਕਤੀਆਂ-ਜਗਤੀਆਂ ਵਿਚ ਗਲਤਾਨ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣੇ ਦਾਤੇ, ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਭੁੱਲ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਆਦਿ ਤੋਂ ਹੀ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਬੇ-ਮੁਖਾਂ ਨੂੰ, ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਦੀ ਨਿੱਘੀ ਗੋਦ ਤੇ ਸੁਖਦਾਈ ਛਤਰ-ਛਾਇਆ ਹੇਠ ਮੁੜ ਲਿਆਉਣ ਲਈ, ਪੁਰੋਂ, ਗੁਰੂ ਅਵਤਾਰ, ਗੁਰਮੁਖ-ਪਿਆਰੇ, ਮਹਾਂ-ਪੁਰਖ, ਲੋੜ ਅਨੁਸਾਰ ਜੱਗ ਵਿਚ ਭੇਜੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਸ ਵਕਤ ਦੀ ਹਾਲਤ ਅਨੁਸਾਰ, ਭਿੰਨ-ਭਿੰਨ ਬੋਲੀਆਂ ਵਿਚ ਜਗਤ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਪਮਾਰਥ ਵੱਲ ਪੇਰਨ ਲਈ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿਤੇ।

ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਪ੍ਰੇਮ-ਪੁਰਖ, ਅਕਾਲ-ਪੁਰਖ ਦੇ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ, ਜੀਵਾਂ ਲਈ
ਅਤਿਅੰਤ 'ਪਿਆਰ ਜੀਵਨਾ' ਦਾ —

ਬਿਰਦ
ਅੰਗ
ਮਿਹਰ
ਬਖਸ਼ਿਸ਼ਤ
ਗੁਰ-ਪ੍ਰਸਾਦਿ
ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ
ਵਿਕਾਸ
ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੈ।

ਦੁਨਿਆਵੀ ਮਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਜਾਏ ਬੱਚੇ ਲਈ ਅਥਾਹ ਪਿਆਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ
ਤੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਬੱਚੇ ਦੇ ਵਿਛੋੜੇ ਨੂੰ ਸਹਿ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ ਤੇ ਆਪਣੇ 'ਗੁਆਚੇ ਬੱਚੇ' ਦੀ
ਸੂਹ ਲੈਂਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮੁੜ ਆਪਣੇ ਗਲ ਲਾ ਕੇ, ਆਪਣੀ ਗੋਦ ਦਾ ਨਿੱਘਾ
ਪਿਆਰ ਤੇ ਸੁਖ ਦੇਣ ਲਈ ਲੋਚਦੀ ਤੇ ਤਾਂਘਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਬੱਚੇ ਵੱਲ
ਪਿਆਰ ਸੁਨੇਹੜੇ ਭੇਜ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮੁੜ ਆਪਣੇ ਵੱਲ ਪੇਰਦੀ ਤੇ ਖਿੱਚਦੀ ਰਹਿੰਦੀ
ਹੈ।

ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਡੀ ਇਲਾਹੀ 'ਮਾਤਾ' — ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਭੀ, ਆਪਣੀ ਉਮੱਤ, ਬੱਚਿਆਂ
ਦੇ ਵਿਛੋੜੇ ਨੂੰ ਸਹਾਰ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ। ਏਸੇ ਲਈ ਕਾਇਨਾਤ ਦੇ ਜ਼ੱਰੋ ਜ਼ੱਰੋ ਦੇ ਅੰਤ੍ਰੀਵ
'ਜੀਵਨ-ਤਤ' — ਆਤਮਾ, ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਪਿਆਰ ਦੀ ਤਾਂਘ, ਖਿੱਚ ਦੀ ਅੰਸ਼
ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਦੁਆਰਾ 'ਜੀਵ' ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਇਲਾਹੀ ਮਾਂ — ਅਕਾਲ
ਪੁਰਖ ਵੱਲ ਅਣਜਾਣੇ ਸਹਿਜ-ਸੁਭਾਇ ਹੀ ਖਿੱਚ ਪੈਂਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ
ਜੀਵ ਦਾ 'ਹਉਮੈ' ਦਾ ਛੌੜ ਪਤਲਾ ਹੁੰਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜੀਵ ਦੀ ਆਪਣੇ ਕੇਂਦਰ
ਵੱਲ, 'ਅੰਤ੍ਰ-ਆਤਮੇ' ਖਿੱਚ ਵਧਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਇਹ ਆਤਮਿਕ ਪਿਆਰ ਦੀ 'ਖਿੱਚ' ਜਾਂ 'ਤਾਰ' ਜਾਂ 'ਕਾਂਖੀ' ਦੁਵੱਲੀ ਹੈ। ਇਕ
ਪਾਸੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਆਪ ਆਪਣੀ ਅੰਸ਼ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵੱਲ ਆਪਣੇ ਇਲਾਹੀ ਪਿਆਰ
ਨਾਲ ਖਿੱਚ ਰਿਹਾ ਹੈ — ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਜੀਵ ਆਪਣੇ ਕੇਂਦਰ, ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਵੱਲ, ਅਣਜਾਣੇ
ਅਤੇ ਸਹਿਜ ਸੁਭਾਇ ਖਿੱਚਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਇਉਂ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ —

ਮੂ ਲਾਲਨ ਸਿਉ ਪ੍ਰੀਤਿ ਬਨੀ॥ ਰਹਾਉ ॥

ਤੋਰੀ ਨ ਤੂਟੈ ਛੋਰੀ ਨ ਛੂਟੈ ਐਸੀ ਮਾਧੇ ਖਿੱਚ ਤਨੀ ॥

(ਪੰਨਾ-੮੨੨)

ਮਾਈ ਮੇਰੇ ਮਨ ਕੀ ਪਿਆਸ ॥
ਇਕੁ ਖਿਨੁ ਰਹਿ ਨ ਸਕਉ ਬਿਨੁ ਪ੍ਰੀਤਮ
ਦਰਸਨ ਦੇਖਨ ਕਉ ਧਾਰੀ ਮਨਿ ਆਸ ॥

(ਪੰਨਾ-੨੧੬)

ਅਥ ਇਹ ਪ੍ਰੀਤਿ ਮਹਾ ਪ੍ਰਬਲ ਭਈ ਆਨ ਬਿਖੈ ਜਗੀ ॥

(ਪੰਨਾ-੧੧੨੦)

ਇਹ —

ਪਿਆਰ ਖਿੱਚ
ਪ੍ਰੀਤ ਡੋਰੀ
ਪ੍ਰਮ ਬਿੜਹੋਂ
ਪ੍ਰਮ-ਚਾਉ
ਪ੍ਰਮ-ਯਾਦ
ਪ੍ਰਮ-ਤਾਰ

ਅਕਾਲ ਪਰਖ ਦੀ ਅਥਾਹ —

ਮਿਹਰ
 ਬਖਸ਼ਿਸ਼ਤ
 ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ
 ਪ੍ਰਿਮ-ਪਿਆਲਾ
 ਪ੍ਰਿਮ-ਖੇਲ
 ਪ੍ਰੇਮ ਸਵੈਪਨਾ
 ਨਦਰਿ ਕਰਮ

ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੈ, ਜੋ ਹਰ ਇਕ 'ਜੀਵ' ਦੇ ਅੰਤ-ਆਤਮੇ ਨਾਲ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਹ ਨਾਲ ਲਿਖਿਆ 'ਹੁਕਮ' ਹਰ ਜੀਵ ਲਈ —

ਜੀਵਨ ਸੇਧ ਹੈ
 ਨਿੱਜੀ ਧਰਮ ਹੈ
 ਮੁਕੰਮਲ ਕਾਨੂੰਨ ਹੈ
 ਲੋਕ ਸੁਖੀਆ ਹੈ
 ਪ੍ਰਲੋਕ ਸੁਹੇਲਾ ਹੈ
 ਅੰਤੁ-ਆਤਮੇ ਬੀਜ ਹੈ
 ਅੰਦਰੋਂ ਉਪਜਿਆ ਹੈ
 ਓਤ-ਪੋਤ ਲਪਟਾਇਆ ਹੈ

ਰਵਿ ਰਹਿਆ ਭਰਪੂਰ ਹੈ
 ਬਾਹਰਲੇ ਧਰਮਾਂ ਤੋਂ ਆਜ਼ਾਦ ਹੈ
 ਕਰਮ-ਕਾਂਡਾਂ ਤੋਂ ਬਗੀ ਹੈ
 ਬੁੱਧੀ ਦੀ ਪਕੜ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈ
 ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਹੈ
 ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਹੈ
 ਅਬੁੱਝ ਹੈ
 ਗੁਪਤ ਹੈ
 ਅਪਾਰ ਹੈ
 ਅਭੁੱਲ ਹੈ
 ਨਾਮ ਹੈ।

ਉਰਝਿ ਰਹਿਓ ਸਭ ਸੰਗਿ ਅਨੂਪ ਰੂਪਾਵਤੀ॥

(ਪੰਨਾ-੧੩੬੧)

ਚੌਰਸੀ ਲੱਖ ਜੂਨਾਂ, ਆਪੋ ਆਪਣੇ 'ਨਾਲ ਲਿਖੇ ਹੁਕਮ' ਦੀ ਰਜ਼ਾ ਵਿਚ ਚਲਦੀਆਂ
 ਹੋਈਆਂ ਅਭੋਲ ਅਤੇ ਸਹਿਜ-ਸੁਭਾਇ, ਆਪਣੇ ਕੇਂਦਰ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਵੱਲ ਸਰਕਦੀਆਂ
 ਹੋਈਆਂ ਆਪਣਾ ਜੀਵਨ ਪੰਧ ਮੁਕਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਤਮਿਕ
 ਤਰੱਕੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਹੋ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅੰਤ-ਮੁਖੀ 'ਨਾਲ ਲਿਖਿਆ' ਨਿੱਜੀ ਧਰਮ ਹੈ।
 ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਲਿਆਣ ਲਈ ਕਿਸੇ ਬਾਹਰਲੇ ਧਰਮ ਜਾਂ ਮਜ਼ਹਬ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਅਤੇ
 ਨਾ ਹੀ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦੀ।

ਪਰ ਇਹ 'ਉਲਟੀ ਖੇਲ ਪ੍ਰਿਮ' ਕੀ — ਛੂਹ ਮੰਤਰ ਨਾਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ।

ਏਹ ਉਲਟੀ ਆਤਮਿਕ ਖੇਲ ਔਖੀ ਤੇ ਦੇਰ ਪਾ ਜ਼ਰੂਰ ਹੈ, ਪਰ ਉਚੀ-ਸੁੱਚੀ,
 'ਜਿਉਂਦੀ-ਜਾਗਦੀ' ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਦੁਆਰਾ ਸੌਖੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ
 ਹੈ।

ਉਤਮ ਦੈਵੀ-ਸੰਗਤ ਦੀ ਪਿਉਂਦ ਚਾੜ੍ਹਨ ਨਾਲ ਸਾਡਾ ਮਨ, ਮਤਿ, ਬੁੱਧੀ ਅਤੇ
 ਅੰਤਿਸ਼ਕਰਨ ਦੇ —

ਤੱਤ
 ਅੰਸ਼
 ਰੰਗਣ
 ਖਿਆਲ
 ਭਾਵਨਾ

सत्यम्

३४८

ਮੁਖਾਲੀ

ੴ ਰਿਤਾਂ

୪

ੴ ਮੰਗ

ਜੋਸ਼

ਸਾਹਿਬ

ਸਿਆਣਪਾਂ

ਉਕਤੀਆਂ

ਜੁਗਤੀਆਂ

कर्म

ਆદાં

ੴ ਸਤਿਗੁਰ

१५

ਸਭ ਕਈ ਉਕਾ ਹੀ ਬਦਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਇਸ ਗੁਰਮਤਿ ਦੀ ਉਲਟੀ ਖੇਲ ਨੂੰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਇਉਂ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ
ਹੈ—

ਅਪਸਟ ਬਾਡ ਤੇ ਭਈ ਸੀਧੀ ਦੱਤ ਦਸਟ ਸਜ਼ਨਈ ॥

ਅੰਧਕਾਰ ਮਹਿ ਰਤਨ ਪਰਾਸ਼ਿਓ ਮਲੀਨ ਬਧਿ ਹਛਨਈ ॥੧॥

ਜਉ ਕਿਰਪਾ ਗੋਬਿੰਦ ਭਈ ॥

(ਪੰਨਾ-੪੦੩)

ਕਹਿ ਕਬੀਰ ਬਧਿ ਹਰਿ ਲਈ ਮੇਰੀ ਬਧਿ ਬਦਲੀ ਸਿਧਿ ਪਾਈ ॥ (ਪੰਨਾ-੩੩੯)

ਸ਼ਰਤੀ ਕੈ ਮਾਰਗਿ ਚਲਿ ਕੈ ਉਲਟੀ ਨਦਰਿ ਪਰਾਈ ॥

(ਪੰਨਾ-੧੩੨੯)

ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੋਮਬਤੀ ਜਾਂ ਦੀਵੇ ਦੀ ਮੱਧਮ ਜਿਹੀ ਲੋਆ ਦੀ ਹਸਤੀ, ਸੂਰਜ ਦੀ ਤੀਖਣ ਰੈਸ਼ਨੀ ਨਾਲ ਮਾਤ ਪੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ 'ਲੈਅ' ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਾਇਆ ਦੇ ਅੰਧ ਗੁਬਾਰ ਵਿਚ ਜਦ ਸਾਡੇ ਅੰਤ੍ਰ-ਆਤਮੇ ਗੁਰੂ ਕ੍ਰਿਪਾ ਦੁਆਰਾ, ਨਾਮ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸਾਡਾ ਮਨ ਇਸ ਅਲੋਕਿਕ ਆਤਮਿਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੇ ਤੇਜ਼ ਨਾਲ ਇਤਨਾ ਚੁੰਧਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਬਿਸਮਾਦੀ ਅਵਵਾਸਥਾ ਵਿਚ ਆਪ-ਮੁਹਾਰੇ ਇਹ ਪੰਗਤੀ ਨਿਕਲਦੀ ਹੈ —

ਖੂਬ ਖੂਬ ਖੂਬ ਖੂਬ ਖੂਬ ਤੇਰੋ ਨਾਮੁ ॥
ਝੂਠ ਝੂਠ ਝੂਠ ਝੂਠ ਦੁਨੀ ਗੁਮਾਨੁ ॥

(ਪੰਨਾ-੧੧੩੭)

ਇਹੋ ਜਿਹੋ ਬਿਸਮਾਦੀ ਆਤਮਿਕ ਝਲਕਾਰੇ ਦਾ ਸਾਡੇ ਮਨ, ਬੁੱਧੀ ਉਤੇ ਅਲੌਕਿਕ,
ਬਿਸਮਾਦੀ ਅਸਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੀਵ ਵਜਦ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਕਹਿ ਉਠਦਾ ਹੈ –

ਦਰਸਨ ਦੇਖਤ ਹੀ ਸੁਧਿ ਕੀ ਨ ਸੁਧਿ ਰਹੀ
ਬੁਧਿ ਕੀ ਨ ਬੁਧਿ ਰਹੀ ਮਤਿ ਮੈਨ ਮਤਿ ਹੈ।
ਸੁਰਤਿ ਮੈਨ ਸੁਰਤਿ ਅਉ ਧਯਾਨ ਮੈਨ ਧਿਆਨ ਰਹਿਓ
ਗਿਆਨ ਮੈਨ ਗਿਆਨ ਰਹਿਓ ਗਤਿ ਮੈਨ ਗਤਿ ਹੈ।
ਧੀਰਜੁ ਕੋ ਧੀਰਜੁ ਗਰਬ ਕੋ ਗਰਬੁ ਗਇਓ
ਰਤਿ ਮੈਨ ਰਤਿ ਰਹੀ ਪਤਿ ਰਤਿ ਪਤਿ ਹੈ।
ਅਦਭੁਤ ਪਰਮਦਭੁਤ ਬਿਸਮੈ ਬਿਸਮ
ਅਸਚਰਜੈ ਅਸਚਰਜ ਅਤਿ ਅਤਿ ਹੈ॥

(ਕ. ਭਾ. ਗੁ.-੯)

ਅਥ ਮੋਹਿ ਜੀਵਨ ਪਦਵੀ ਪਾਈ॥

(ਪੰਨਾ-੧੦੦੦)

ਅਨਹਦ ਧੁਨੀ ਮੇਰਾ ਮਨ ਮੋਹਿਓ ਅਚਰਜ ਤਾ ਕੇ ਸ਼ਾਦ॥

(ਪੰਨਾ-੧੨੨੬)

ਦੇਖੋ ਭਾਈ ਗ੍ਰਾਨ ਕੀ ਆਈ ਆਂਧੀ॥

ਸਭੈ ਉਡਾਨੀ ਭ੍ਰਮ ਕੀ ਟਾਟੀ ਰਹੈ ਨ ਮਾਇਆ ਬਾਂਧੀ॥

(ਪੰਨਾ-੩੩੧)

ਅਲਹੁ ਅਲਖੁ ਨ ਜਾਈ ਲਖਿਆ ਗੁਰਿ ਗੁੜੁ ਦੀਨਾ ਮੀਠਾ॥

ਕਹਿ ਕਬੀਰ ਮੇਰੀ ਸੰਕਾ ਨਾਸੀ ਸਰਬ ਨਿਰੰਜਨੁ ਡੀਠਾ॥

(ਪੰਨਾ-੧੩੫੦)

ਆਤਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੁਆਰਾ ਜੀਵ ਨੂੰ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਅੰਤ੍ਰ-ਆਤਮੇ ਅਨੁਭਵ ਹੁੰਦਾ ਹੈ
ਕਿ ਜਿਸ ਹਉਮੈ ਦੀ ਹੰਗਤਾ ਜਾਂ ‘ਗੁਮਾਨ’ ਨੂੰ ਜਨਮਾਂ-ਜਨਮਾਂ ਤੋਂ ਪੱਠੇ ਪਾ ਪਾ ਕੇ
ਪਾਲਿਆ ਪੋਸਿਆ ਤੇ ਪ੍ਰਛਲਤ ਕੀਤਾ ਸੀ ਉਹ ਹਉਮੈ ਬਿਲਕੁਲ ਝੂਠ, ਕੂੜ, ‘ਝੂਜਾ
ਭਾਵ’ ਹੀ ਸੀ, ਜਿਸ ਦੇ ਭਰਮ-ਭੁਲਾਵੇ ਵਿਚ ‘ਮੈਂ-ਮੇਰੀ’ ਦੇ ਕੁੜਾਵੇ ਦਾਵੇ ਕਰਦਾ
ਹੋਇਆ ਆਪਣੀ ਮਨ ਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਹੀ ਭਾਣੇ ਵਿਚ ਵਿਚਰਦਾ ਹੋਇਆ,
ਆਪਣਾ ਅਮੇਲਿਕ ਜੀਵਨ ਅਜਾਈਂ ਗਵਾ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਝੂਠ ਝੂਠ ਝੂਠ ਝੂਠ ਦੁਨੀ ਗੁਮਾਨੁ ॥

(ਪੰਨਾ-੧੧੩੭)

ਪਲਚਿ ਪਲਚਿ ਸਗਲੀ ਮੁਈ ਝੂਠੈ ਧੰਧੈ ਮੋਹੁ ॥

(ਪੰਨਾ-੧੩੩)

ਕੂੜਿ ਕੂੜੈ ਨੇਹੁ ਲਗਾ ਵਿਸਰਿਆ ਕਰਤਾਰੁ ॥

(ਪੰਨਾ-੪੬੮)

ਹਉ ਵਿਚਿ ਸਚਿਆਰੁ ਕੂੜਿਆਰੁ ॥
ਹਉ ਵਿਚਿ ਪਾਪ ਪੁੰਨ ਵੀਚਾਰੁ ॥

(ਪੰਨਾ-੪੬੬)

ਪੂਰੇ ਗੁਰ ਕਾ ਹੁਕਮੁ ਨ ਮੰਨੈ
ਓਹੁ ਮਨਮੁਖੁ ਅਗਿਆਨੁ ਮੁਠਾ ਬਿਖੁ ਮਾਇਆ ॥

(ਪੰਨਾ-੩੦੩)

ਏਸੇ ਕਰਕੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਇਉਂ ਤਾੜਨਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ —

ਏਹੜ ਤੇਹੜ ਡਾਡਿ ਤੂ ਗੁਰ ਕਾ ਸਬਦੁ ਪਛਾਣੁ ॥

(ਪੰਨਾ-੬੪੬)

ਤਜਹੁ ਸਿਆਨਪ ਸੁਰਿ ਜਨਹੁ ਸਿਮਰਹੁ ਹਰਿ ਹਰਿ ਰਾਇ ॥

(ਪੰਨਾ-੨੮੧)

ਛੋਡਿ ਸਗਲ ਸਿਆਣਪਾ ਸਾਚਿ ਸਬਦਿ ਲਿਵ ਲਾਇ ॥

(ਪੰਨਾ-੫੧)

ਮਨ ਮੇਰੇ ਭੂਲੇ ਕਪਟੁ ਨ ਕੀਜੈ ॥

ਅੰਤਿ ਨਿਬੇਰਾ ਤੇਰੇ ਜੀਅ ਪਹਿ ਲੀਜੈ ॥

(ਪੰਨਾ-੬੫੬)

ਅਨ ਕਾਏ ਰਾਤੜਿਆ ਵਾਟ ਦੁਹੇਲੀ ਰਾਮ ॥

ਪਾਪ ਕਮਾਵਦਿਆ ਤੇਰਾ ਕੋਇ ਨ ਬੇਲੀ ਰਾਮ ॥

ਕੋਏ ਨ ਬੇਲੀ ਹੋਇ ਤੇਰਾ ਸਦਾ ਪਛੋਤਾਵਹੇ ॥

ਗੁਨ ਗੁਪਾਲ ਨ ਜਪਹਿ ਰਸਨਾ ਫਿਰਿ ਕਦਹੁ ਸੇ ਦਿਹ ਆਵਹੇ ॥ (ਪੰਨਾ-੫੪੬)

ਉਪਰਲੀਆਂ ਵਿਚਾਰਾਂ ਵਿਚ ਸੱਪਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਜਾ ਚੁਕਿਆ ਹੈ ਕਿ ਹਉਮੈ-ਵੇੜੇ ਮਨ ਹੁੰ —

ਬਦਲਣ ਲਈ

ਪਿਉਂਦ ਚੜ੍ਹਾਉਣ ਲਈ

ਮੈ-ਮੇਰੀ ਦੀ 'ਹੰਗਤਾ' ਮਿਟਾਉਣ ਲਈ

ਬੁੱਧ ਬਦਲੀ ਸਿਧ ਪਾਈ ਲਈ

'ਮਤਿ ਬਦਲਣ' ਲਈ

'ਉਲਟੀ ਪਿਮ ਖੇਲ' ਲਈ

ਹਉਮੈ ਦੀ ਗੁਲਾਮੀ ਤੋਂ ਛੁੱਟਣ ਲਈ

ਹੁਕਮ ਰਜਾਈ ਚਲਣ ਲਈ

1. ਉਚੀ-ਸੁੱਚੀ, ਜਿਉਂਦੀ ਜਾਗਦੀ 'ਸਾਧ-ਸੰਗਤ'

2. ਅੰਤ੍ਰ-ਆਤਮੇ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ — ਅਥਵਾ 'ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਕਮਾਈ'

3. ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ — ਨਦਰਿ ਕਰਮ

ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।

ਜੋ ਜੈਸੀ ਸੰਗਤਿ ਮਿਲੈ ਸੋ ਤੈਸੇ ਫਲੁ ਖਾਇ ॥

(ਪੰਨਾ-੧੩੬੯)

ਅਨੁਸਾਰ ਸੰਗਤ ਜਾਂ ਕੁਸੰਗਤ ਹੀ ਸਾਡੇ ਮਨ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਜਾਂ ਮਾੜੀ 'ਰੰਗਣ' ਚਾੜ੍ਹਦੀ ਹੈ।

ਜਦ ਬੂਟੇ ਨੂੰ 'ਪਿਉਂਦ' ਚਾੜੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਬੂਟੇ ਵਿਚ 'ਜੀਵਨ-ਰੌਂ' ਤਾਂ ਉਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਉਸ 'ਜੀਵਨ-ਰੌਂ' ਉਤੇ ਕੋਈ ਹੋਰ ਰੰਗਣ ਚੜ੍ਹ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ 'ਨਲਕੇ' ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਤਾਂ ਉਹੀ ਵਗਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਠੰਢੀ-ਤੱਤੀ ਟੈਂਕੀ ਵਿਚੋਂ ਲੰਘਦਾ ਹੋਇਆ ਉਹ ਪਾਣੀ ਠੰਢਾ-ਤੱਤਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਲਈ ਸਾਡੀ ਮਤਿ, ਬੁੱਧੀ ਬਦਲਣ, ਜਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਇਲਾਹੀ ਗੁਰਮਤਿ ਦੀ 'ਪਿਉਂਦ' ਚਾੜ੍ਹਨ ਲਈ, ਜਿਉਂਦੀ-ਜਾਗਦੀ 'ਸਾਧ-ਸੰਗਤ' ਅਥਵਾ ਬਖਸ਼ੇ ਹੋਏ ਆਤਮ-ਜੀਵਨ ਵਾਲੇ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਅਤੇ ਸੇਵਾ — ਅਤੀ ਸਹਾਇਕ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਜੀਵਤੁ ਮਰੈ ਉਲਟੀ ਹੋਵੈ ਮਤਿ ਬਦਲਾਹੁ ॥

ਨਾਨਕ ਮੈਲੁ ਨ ਲਗਈ ਨਾ ਫਿਰ ਜੋਨੀ ਪਾਹੁ ॥ (ਪੰਨਾ-੮੫੧)

ਮਹਾ ਪਵਿਤ੍ਰ ਸਾਧ ਕਾ ਸੰਗੁ ॥

ਜਿਸੁ ਭੇਟਤ ਲਾਗੈ ਪ੍ਰਭ ਰੰਗੁ ॥ (ਪੰਨਾ-੩੯੨-੯੩)

ਕਰਮ ਧਰਮ ਇਹੁ ਤਤੁ ਗਿਆਨੁ ॥

ਸਾਧਸੰਗਿ ਜਪੀਐ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ॥ (ਪੰਨਾ-੮੬੬)

ਕਰਮ ਧਰਮ ਤਤੁ ਗਿਆਨੁ ਸੰਤਾ ਸੰਗੁ ਹੋਇ ॥ (ਪੰਨਾ-੫੨੧)

ਹਰ ਕਰਮ ਪਿਛੇ ਇੱਛਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਹਰ ਇੱਛਾ ਪਿਛੇ ਕੋਈ ਭਾਵਨਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਇੱਛਾ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਹਰਕਤ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਹਰਕਤ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਰਨਾ 'ਭਾਵਨਾ' ਤੋਂ ਮਿਲਦੀ ਹੈ।

ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਜਾਂ ਉਕਸਾਹਟ ਅਨੁਸਾਰ ਕਰਮ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਉਕਸਾਹਟ ਦੇ ਪਿਛੇ ਜੋ ਭਾਵਨਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ 'ਮਨ ਮਰਜ਼ੀ' ਜਾਂ 'ਆਪਣਾ ਭਾਣਾ' ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਹਰ ਇਕ ਜੀਵ ਦੀ 'ਭਾਵਨਾ' ਉਸ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਸੰਸਕਾਰਾਂ, ਅਤੇ ਇਸ ਜਨਮ ਦੀ 'ਸੰਗਤ' ਦੀ 'ਰੰਗਤ' ਅਨੁਸਾਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਏਸੇ ਕਾਰਣ ਸਾਡੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਵੱਖਰੀਆਂ-ਵੱਖਰੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਇਸ ਮਨ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦੀ 'ਭਿੰਨਤਾ' ਕਾਰਨ ਸਾਡੇ ਖਿਆਲਾਂ, ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਟਾਕਰਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹੋ ਵਜਾਹ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੀ ਸਿਸ਼ਟੀ ਅੰਦਰ ਸਾਡੇ ਖਿਆਲਾਂ,

ਕਰਮਾਂ, ਭਾਵਨਾਵਾਂ, ਨਿਸਚਿਆਂ ਵਿਚ ਮੱਤ-ਭੇਦ ਹੈ। ਜਿਸ ਕਾਰਨ, ਘਰਾਂ ਵਿਚ, ਭਾਈਚਾਰੇ ਵਿਚ, ਧਰਮਾਂ ਵਿਚ, ਇਨ੍ਹੇ ਮੱਤ-ਭੇਦ, ਵਾਦ-ਵਿਵਾਦ, ਲੜਾਈਆਂ, ਝਗੜੇ ਹੁੰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਖਲਕਤ ਦੁਖੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ।

ਸਾਡੀ ਇਸ ਭਿਆਨਕ ਅਧੋਗਤੀ ਦਾ ਕਾਰਨ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਹਉਮੈ ਦੇ ਭਰਮ-ਭੁਲਾਵੇ ਵਿਚ, ਆਪੋ-ਆਪਣੇ ਖਿਆਲਾਂ, ਭਾਵਨਾਵਾਂ, ਨਿਸਚਿਆਂ ਅਨੁਸਾਰ ਆਪਣੀ ਹੀ ਮਨ-ਮਰਜ਼ੀ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਅਰਥਾਤ് ‘ਆਪਣੇ ਹੀ ਭਾਣੇ’ ਵਿਚ ਚਲਦੇ ਹਾਂ। ਜਿਸ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਜੋ ਮੈਂ ਕੀਆ ਸੋ ਮੈਂ ਪਾਇਆ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਭੁਗਤਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ।

ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਸਾਡੀ ਇਸ ਹਾਲਤ ਨੂੰ ਇਉਂ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ ਹੈ —

ਹਉਮੈ ਵਿਚਿ ਭਗਤਿ ਨ ਹੋਵਈ ਹੁਕਮੁ ਨ ਬੁਝਿਆ ਜਾਇ ॥ (ਪੰਨਾ-੫੬੦)

ਮਨ ਮੇਰੇ ਸਤਿਗੁਰ ਕੈ ਭਾਣੈ ਚਲੁ ॥ (ਪੰਨਾ-੩੨)

ਆਪਣੈ ਭਾਣੈ ਜੋ ਚਲੈ ਭਾਈ ਵਿਛੁੜਿ ਚੋਟਾ ਖਾਵੈ ॥ (ਪੰਨਾ-੬੦੧)

ਉਪਰਲੀ ਪੰਗਤੀ ਵਿਚ ਜਿਥੇ ਆਪੋ-ਆਪਣੇ ਭਾਣੇ ਵਿਚ ਚੱਲਣ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਦੀ ਬਾਬਤ ਤਾਜ਼ਨਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਉਥੇ ਸਾਨੂੰ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ “ਸਤਿਗੁਰ ਕੈ ਭਾਣੈ ਚਲਾ”।

ਰਹੈ ਰਜਾਈ ਹੁਕਮੁ ਪਛਾਣੈ ॥ (ਪੰਨਾ-੮੩੨)

ਅਸੀਂ ਜਨਮਾਂ-ਜਨਮਾਂਤਰਾਂ ਤੋਂ ਹਉਮੈ-ਵੇੜੇ ਮਨ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਵਿਚ, ਆਪਣੀ ਹੀ ਮਨ-ਮਰਜ਼ੀ ਕਰਦੇ ਆਏ ਹਾਂ। ਇਸ ਲਈ ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਸਾਡੀ ‘ਹਉਮੈ’ ਦਾ ‘ਅਭਾਵ’ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਇਲਾਹੀ ‘ਹੁਕਮੁ’ ਨੂੰ ਅੰਤ-ਆਤਮੇ ‘ਅਨੁਭਵ’ ਦੁਆਰਾ ਨਹੀਂ ਬੁਝਦੇ ਜਾਂ ਪਹਿਚਾਣਦੇ, ਸਾਡਾ ਆਪਣੇ ਭਾਣੇ ਦੀ ਰਵਾਨਗੀ ਦਾ ਵੇਗ— ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਹਿਜ-ਸੁਭਾਇ, ਅਵੱਸ਼ ਹੀ ਚਲਦਾ ਰਹੇਗਾ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਜਮਾਂ ਦੇ ਵੱਸ ਪੈ ਕੇ ਦੁਖੀ ਹੁੰਦੇ ਰਹਾਂਗੇ।

ਜਬ ਲਗੁ ਹੁਕਮੁ ਨ ਬੂਝਤਾ ਤਬ ਹੀ ਲਉ ਦੁਖੀਆ॥

ਗੁਰ ਮਿਲਿ ਹੁਕਮੁ ਪਛਾਣਿਆ ਤਬ ਹੀ ਤੇ ਸੁਖੀਆ॥ (ਪੰਨਾ-੪੦੦)

ਦੁਖ ਲਗਾ ਬਿਨੁ ਸੇਵਿਐ ਹੁਕਮੁ ਮੰਨੇ ਦੁਖ ਜਾਇ॥ (ਪੰਨਾ-੧੦੯੧)

ਇਸ ਪੰਗਤੀ ਅਨੁਸਾਰ — ਆਪਣੇ ਭਾਣੇ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ,

ਇਲਾਹੀ ਭਾਣੇ ਵਿਚ ਆਉਣ ਲਈ,

ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸ਼ਰਣੀ ਆਉਣਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ।

ਸਾਨੂੰ ਤਾਂ ਇਹ ਭੀ ਸੋਝੀ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਕਿ ਆਪਣੇ ਭਾਣੇ ਤੇ 'ਸਤਿਗੁਰ ਦੇ ਭਾਣੇ' ਵਿਚ ਕੀ 'ਫਰਕ' ਹੈ। ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਭਾਣੇ ਅਥਵਾ ਆਪਣੀ ਮਨ-ਮਰਜ਼ੀ ਨੂੰ ਹੀ 'ਹੁਕਮ' ਸਮਝੀ ਬੈਠੇ ਹਾਂ। ਭਾਵੇਂ ਅਸੀਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਨਿਤਾ-ਪ੍ਰਤੀ ਇਲਾਹੀ ਹੁਕਮ ਦੀ ਬਾਬਤ ਪੜ੍ਹਦੇ, ਸੁਣਦੇ, ਗਾਇਣ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਪਰ ਫੇਰ ਵੀ ਸਾਨੂੰ ਹੁਕਮ ਦੀ ਬਾਬਤ ਅਜੇ ਕੋਈ ਸੋਝੀ ਨਹੀਂ ਆਈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਹੁਕਮ ਨੂੰ —

ਸਮਝਣ

ਅਨੁਭਵ ਕਰਨ

ਬੁੱਝਣ

ਸੀਝਣ

ਪਹਿਚਾਨਣ

ਦੀ ਲੋੜ ਹੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਉੱਦਮ ਤਾਂ ਕੀ ਕਰਨਾ ਸੀ!

ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਦਰਜ 'ਹੁਕਮ' 'ਭਾਣੇ' ਦੀ ਬਾਬਤ ਅਸੀਂ ਜੋ ਵਿਆਖਿਆ ਕਥਾ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਉਹ —

ਸੁਣੋ-ਸੁਣਾਏ

ਪੜ੍ਹੋ-ਪੜ੍ਹਾਏ

ਸਮਝੋ-ਸਮਝਾਏ

ਮਨ ਘੜਤ ਕਲਪਨਾ

ਫੋਕੀ ਫਿਲੋਸਫੀ

ਮਾਨਸਿਕ ਢਕੌਸਲੇ

ਖੁਸ਼ਕ ਸੁੱਕਾ ਗਿਆਨ

ਹੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਇਸ ਕਸਵੱਟੀ —

ਨਾਨਕ ਹੁਕਮੈ ਜੇ ਬੁਝੈ ਤ ਹਉਮੈ ਕਰੈ ਨ ਕੋਇ ॥

(ਪੰਨਾ-੧)

ਹੁਕਮੈ ਬੂਝੈ ਤਤੁ ਪਛਾਣੈ ॥

(ਪੰਨਾ-੧੨੯)

ਤੇ ਅਸੀਂ ਸਹੀ ਨਹੀਂ ਉਤਰਦੇ।

ਪਾਠ, ਕੀਰਤਨ, ਕਥਾ, ਵਾਰਤਾ ਕਰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਭੀ, ਅਸੀਂ 'ਹਉਮੈ' ਦੇ ਭਰਮ ਭੁਲਾਵੇ ਵਿਚੋਂ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲ ਸਕੇ ਅਤੇ ਹਉਮੈ ਦੇ ਅੰਧ-ਗੁਬਾਰ ਵਿਚ ਹੀ ਵਿਚਰਦੇ ਹਾਂ।

ਇਕ ਗਾਵਤ ਰਹੇ ਮਨਿ ਸਾਦੁ ਨ ਪਾਇ ॥

ਹਉਮੈ ਵਿਚਿ ਗਾਵਹਿ ਬਿਰਥਾ ਜਾਇ ॥

(ਪੰਨਾ-੧੫੮)

ਪੂਜਾ ਅਰਦਾ ਬੰਦਨ ਡੰਡਉਤ ਖਣੁ ਕਰਮਾ ਰਤੁ ਰਹਤਾ ॥
 ਹਉ ਹਉ ਕਰਤ ਬੰਧਨ ਮਹਿ ਪਰਿਆ ਨਹ ਮਿਲੀਐ ਇਹ ਜੁਗਤਾ ॥ (ਪੰ.-੯੪੨)

ਰਾਗੈ ਨਾਦੈ ਬਾਹਰਾ ਇਨੀ ਹੁਕਮੁ ਨ ਬੂਝਿਆ ਜਾਇ ॥ (ਪੰਨਾ-੧੪੨੩)
 ਹਉਮੈ ਬੂਝੈ ਤਾ ਦਰੁ ਸੂਝੈ ॥ (ਪੰਨਾ-੪੬੬)

ਇਕੋ ‘ਨੁਕਤਾ’ ‘ਹਉਮੈ’ ‘ਬੁੱਝਣ’ ਦਾ ਹੈ। ਦਿਮਾਗੀ ਗਿਆਨ ਜਾਂ ਫੌਕੀਆਂ ਫਿਲੋਸਫੀਆਂ ਦੇ ਵਾਦ-ਵਿਵਾਦ ਨਾਲ ‘ਹੁਕਮ’ ਬੁਝਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਲੇਖ ਦੇ ਪਿਛਲਿਆਂ ਭਾਗਾਂ ਵਿਚ ਦਸਿਆ ਜਾ ਚੁਕਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਇਲਾਹੀ ‘ਹੁਕਮ’ ਤਾਂ ਸਿਰਫ਼ ਆਤਮਿਕ ਅਨੁਭਵ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਬੁਝਿਆ, ਸੀਝਿਆ, ਪਹਿਚਾਣਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਅਸੀਂ ਦਿਮਾਗੀ ਤੀਖਣਤਾ ਦੀਆਂ ਫਿਲੋਸਫੀਆਂ ਉਕਤੀਆਂ-ਜੁਗਤੀਆਂ ਨੂੰ ਹੀ ‘ਅਨੁਭਵ’ ਸਮਝੀ ਬੈਠੇ ਹਾਂ।

ਹੁਕਮੁ ਪਛਾਣੈ ਖਸਮ ਕਾ ਦੂਜੀ ਅਵਰ ਸਿਆਣਪ ਕਾਇ ॥ (ਪੰਨਾ-੯੯੧)
 ਸਸਾ ਸਿਆਨਪ ਛਾਡੁ ਇਆਨਾ ॥
 ਹਿਕਮਤਿ ਹੁਕਮਿ ਨ ਪ੍ਰਭੁ ਪਤੀਆਨਾ ॥ (ਪੰਨਾ-੨੬੦)

ਤਦੇ ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਭਾਣੇ ਅਤੇ ਇਲਾਹੀ ਹੁਕਮ ਦੇ ਡਰਕ ਦਾ ਅਜੇ ਤਕ ‘ਨਿਰਨਾ’ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ।

ਇਸ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨੁਕਤੇ ਨੂੰ ਹੋਰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਦਾ ਉਦਮ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ –

ਤੈਗੁਣਾਂ ਵਿਚ ਵਿਚਰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ, ਹਉਮੈ ਦੇ ਭਰਮ-ਭੁਲਾਵੇ ਵਿਚ ਜੋ ਅਸੀਂ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਜਾਂ ਨਿਸਚਿਆਂ ਦੀ ‘ਰੰਗਤ’ ਵਿਚ ਪਿਆਲ ਯਾ ਕਰਮ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਉਹ ਸਭ ਮਨ-ਮਰਜ਼ੀ ਹੈ, ‘ਆਪਣਾ ਭਾਣਾ’ ਹੀ ਹੈ। ਹਉਮੈ ਵੇੜੇ ਮਨ ਦੀ ‘ਰੰਗਤ’ ਵਾਲੇ ਕਰਮ ਹੀ ਸਾਨੂੰ ਆਵਾਗਵਨ ਦੇ ਚੱਕਰ ਵਿਚ ਅਥਵਾ ਜਮਾਂ ਦੇ ਵੱਸ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ।

ਇਸ ਦੇ ‘ਉਲਟ’ ਇਲਾਹੀ ਹੁਕਮ ਦੀ ਰਵਾਨਗੀ ਜਾਂ ‘ਭਾਣਾ’ ਅੰਤ੍ਰ-ਆਤਮੇ, ਸਹਿਜ ਸੁਭਾਇ, ਗੁਪਤੋ-ਗੁਪਤੀ, ਕਾਇਨਾਤ ਦੇ ਜ਼ਰੋ-ਜ਼ਰੋ ਵਿਚ, ਰਵਿ-ਰਹਿਆ ਭਰਪੂਰ ਹੈ। ਚੌਰਾਸੀ ਲੱਖ ਜੂਨਾਂ ਤਾਂ ਇਸ ਇਲਾਹੀ ਹੁਕਮ ਦੀ ਰਵਾਨਗੀ ਵਿਚ ਸੁਰ ਹੋ ਕੇ ਵਰਤ ਰਹੀਆਂ ਹਨ, ਪਰ ਇਨਸਾਨ ਹਉਮੈ ਦੇ ਭਰਮ-ਭੁਲਾਵੇ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਤੀਖਣ ਬੁੱਧੀ ਦੀ ਸਿਆਣਪ ਅਤੇ ਚਾਤਰੀ ਨਾਲ, ਇਸ ਇਲਾਹੀ ਹੁਕਮ ਦੀ ਰਵਾਨਗੀ ਦੀ ਚਾਲ ਵਿਚੋਂ ਉਖੜ ਕੇ, ਬੇ-ਮੁੱਖ, ਬੇ-ਸੁਰਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਭਾਣੇ ਵਿਚ ਵਿਚਰਦਾ ਹੋਇਆ ਠੋਕਰਾਂ ਖਾਂਦਾ ਹੈ।

ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਇਕ ਹੈ।

ਉਸ ਦਾ 'ਹੁਕਮ ਭੀ' ਇਕੋ ਹੈ।

ਇਸ ਇਲਾਹੀ ਹੁਕਮ ਦੀ ਰਵਾਨਗੀ ਦੀ ਚਾਲ ਭੀ –

ਇਕ ਸਾਰ

ਸਦੀਵੀ

ਸੁਖਦਾਈ

ਅਪਾਰ

ਅਭੁੱਲ

ਕਲਿਆਣਕਾਰੀ

'ਨਾਮ' ਹੈ।

ਏਕੋ ਨਾਮੁ ਹੁਕਮੁ ਹੈ ਨਾਨਕ ਸਤਿਗੁਰਿ ਦੀਆ ਬੁਝਾਇ ਜੀਉ ॥ (ਪੰਨਾ-੨੨)

ਇਕੋ ਹੁਕਮੁ ਵਰਤਦਾ ਏਕਾ ਸਿਰਿ ਕਾਰਾ ॥ (ਪੰਨਾ-੪੨੫)

ਇਹ ਇਲਾਹੀ 'ਹੁਕਮੁ' ਇਕੋ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਦੂਜਾ ਭਾਉ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਚੌਗਸੀ ਲੱਖ ਜੂਨਾਂ, ਸਹਿਜ ਸੁਭਾਇ, ਅਣਜਾਣੇ ਹੀ ਹੁਕਮ ਦੀ ਰਵਾਨਗੀ ਜਾਂ ਭਾਣੇ ਵਿਚ ਸੁਰ ਹੋ ਕੇ ਭੁੜ੍ਹ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਪਰ ਇਨਸਾਨ ਇਸ ਇਕੋ ਇਲਾਹੀ 'ਹੁਕਮੁ' ਤੋਂ ਬੇ-ਮੁੱਖ ਅਤੇ ਬੇ-ਸੁਰੇ ਹੋ ਕੇ ਆਪੋ-ਆਪਣੀ ਮਨ-ਮਰਜ਼ੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਨੂੰ 'ਮਨ-ਮਤਿ' ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਵਿਚ ਦੂਜੇ ਭਾਵ ਦੀ ਰੰਗਤ ਹੋਣ ਕਰਕੇ 'ਟਾਕਰਾ' ਹੁੰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਕਾਰਨ ਇਨਸਾਨਾਂ ਵਿਚ ਖੁਦਗਰਜ਼ੀ, ਈਰਖਾ, ਦਵੈਤ, ਵੈਰ-ਵਿਰੋਧ, ਲੜਾਈਆਂ, ਝਗੜਿਆਂ ਦਾ ਬੋਲ-ਬਾਲਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਨਾਲ ਸਾਡਾ ਜੀਵਨ ਅਤੀ ਅਸ਼ਾਂਤ ਤੇ ਦੁਖਦਾਈ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਇਲਾਹੀ ਹੁਕਮੁ ਤੋਂ ਬੇ-ਮੁੱਖ ਤੇ ਬੇ-ਸੁਰਾ ਹੋਣਾ ਹੀ 'ਮਨ-ਮਤਿ' ਹੈ। ਜੋ ਕਿ ਸਾਰਿਆਂ ਦੁੱਖਾਂ ਕਲੋਸ਼ਾਂ ਦਾ ਮੂਲ ਹੈ।

ਜਬ ਲਗੁ ਹੁਕਮੁ ਨ ਬੂਝਤਾ ਤਬ ਹੀ ਲਉ ਦੁਖੀਆ ॥ (ਪੰਨਾ-੪੦੦)

ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ ਇਲਾਹੀ ਹੁਕਮੁ ਨੂੰ ਬੁੱਝ ਕੇ ਉਸ ਦੀ ਰਵਾਨਗੀ ਵਿਚ ਸੁਰ ਹੋ ਕੇ ਭਾਣੇ ਵਿਚ ਚੱਲਣਾ ਹੀ ਗੁਰਮਤਿ ਹੈ। ਜਿਸ ਨਾਲ ਅਸੀਂ ਸੁਖੀ ਅਤੇ ਸ਼ਾਂਤ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਾਂ।

ਗੁਰ ਮਿਲਿ ਹੁਕਮੁ ਪਛਾਣਿਆ ਤਬ ਹੀ ਤੇ ਸੁਖੀਆ ॥ (ਪੰਨਾ-੪੦੦)

ਮਨ ਰੇ ਹੁਕਮੁ ਮੰਨਿ ਸੁਖੁ ਹੋਇ ॥

(ਪੰਨਾ-੧੨੫੮)

ਗੁਰਮਤਿ ਅਥਵਾ ਇਲਾਹੀ ‘ਹੁਕਮ’ ਵਿਚ ਚੱਲਣ ਨਾਲ ਅਸੀਂ ‘ਹੁਕਮੀ’ ਅਥਵਾ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਨੇੜੇ ਹੁੰਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ‘ਪਿਉ ਦਾਦੇ ਦਾ’ ਇਲਾਹੀ ਖਜ਼ਾਨਾ ‘ਸ਼ਬਦ’ ਨਾਮ ਦੇ ਪਾਤ੍ਰ ਬਣਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਇਲਾਹੀ ਵਿਰਾਸਤ ਦੇ ‘ਹੱਕਦਾਰ’ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ।

ਨਿਰੰਕਾਰ ਕੈ ਵਸੈ ਦੇਸਿ ਹੁਕਮੁ ਬੁਝਿ ਬੀਚਾਰੁ ਪਾਵੈ ॥

(ਪੰਨਾ-੧੩੯੮)

ਨਾਮ ਖਜ਼ਾਨਾ ਭਗਤੀ ਪਾਇਆ ਮਨ ਤਨ ਤਿਪਤਿ ਅਘਾਏ ॥

ਨਾਨਕ ਹਰਿ ਜੀਉ ਤਾ ਕਉ ਦੇਵੈ ਜਾ ਕਉ ਹੁਕਮੁ ਮਨਾਏ ॥ (ਪੰਨਾ-੨੦੮)

‘ਗੁਰਮਤਿ’ ਅਤੇ ‘ਮਨਮਤਿ’ ਦਾ ਨਿਰਨਾ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਮਤਿ ਨੂੰ ਹੀ ‘ਗੁਰਮਤਿ’ ਸਮਝ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ ਤੇ ਆਪਣੇ ਭਾਣੇ ਨੂੰ ‘ਹੁਕਮ’ ਮੰਨੀ ਬੈਠੇ ਹਾਂ।

ਸਾਡੀ ਮਾਨਸਿਕ ਅਤੇ ਅੰਤ੍ਰ-ਆਤਮੇ ਭਾਵਨਾ ਜਾਂ ਖ਼ਿਆਲਾਂ ਦੀ ਰੰਗਤ ਨੂੰ ਹੀ ‘ਮਤਿ’ ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

‘ਮਨਮਤਿ’ ਦੀ ‘ਰੰਗਤ’ ਸਾਡੇ ਹਉਮੈ-ਵੇੜੇ ਮਨ ਦੇ ਭ੍ਰਮ-ਭੁਲਾਵੇ ਵਿਚੋਂ ਉਪਜਦੀ ਹੈ।

‘ਗੁਰਮਤਿ’ ਜਾਂ ‘ਹੁਕਮ’ ਸਾਡੇ ਆਤਮਾ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੇ ਅਕਸ ਵਿਚੋਂ ਉਤਪੰਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਦੂਜੇ ਲਫਜ਼ਾਂ ਵਿਚ ‘ਮਨਮਤਿ’ ਜਾਂ ‘ਆਪਣਾ ਭਾਣਾ’ ਸਾਡੇ ਮਨ ਦੀ ‘ਰੰਗਤ’ ਦਾ ‘ਅਕਸ’ ਹੈ ਅਤੇ ਗੁਰਮਤਿ ਸਾਡੇ ਆਤਮਿਕ-ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਜਾਂ ਵਿਕਾਸ ਹੈ।

ਹਉਮੈ-ਵੇੜੇ ਮਨ ਦੇ ਭ੍ਰਮ-ਭੁਲਾਵੇ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਇਲਾਹੀ ‘ਏਕੋ’ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੂੰ ‘ਭੁੱਲ ਜਾਂਦੇ’ ਹਾਂ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਹਉਮੈ ਦੇ ਭਰਮ-ਭੁਲਾਵੇ ਵਿਚ ਦੂਜੇ ਭਾਵ ਵਿਚ ਵਿਚਰਦੇ ਹਾਂ।

ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਸਾਡੇ ਵਿਚ — ਮੈਂ, ਮੇਰੀ, ਖੁਦ-ਗਰਜ਼ੀ, ਈਰਖਾ, ਦਵੈਤ, ਝੂਠ, ਫਰੇਬ, ਬੇਈਮਾਨੀ, ਵੈਰ, ਵਿਰੋਧ, ਸਿਆਣਪਾਂ, ਉਕਤੀਆਂ, ਜੁਗਤੀਆਂ, ਨਫਰਤ, ਲੜਾਈਆਂ, ਝਗੜੇ, ਅਸ਼ਾਂਤੀ, ਦੁੱਖ, ਕਲੇਸ਼ ਆਦਿ ਅਨੇਕਾਂ ਅਸੁਰੀ ਅੰਗੁਣ ਉਪਜਦੇ ਹਨ।

ਜਦ ਸਾਡੇ ਮਨ ਵਿਚ ਉਪਰ ਦਸੇ ਅਸੁਗੀ ਔਂਗੁਣਾਂ ਦੀ 'ਰੰਗਤ' ਵਾਲੇ ਖ਼ਿਆਲ ਜਾਂ ਵਿਚਾਰ ਉਪਜਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ 'ਮਨ-ਮਤਿ' ਅਥਵਾ 'ਆਪਣੇ ਭਾਣੇ' ਵਿਚ ਵਿਚਰਦੇ ਅਤੇ ਨਤੀਜਾ ਭੁਗਤਦੇ ਹਾਂ।

ਆਪਣੈ ਭਾਣੈ ਜੋ ਚਲੈ ਭਾਈ ਵਿਛੁੜਿ ਚੋਟਾ ਖਾਵੈ ॥ (ਪੰਨਾ-੯੦੧)

ਮਨਮੁਖ ਹੁਕਮੁ ਨ ਜਾਣਨੀ ਤਿਨ ਮਾਰੇ ਜਮ ਜੰਦਾਰੁ ॥ (ਪੰਨਾ-੯੦)

ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਚ ਆਤਮਿਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੇ ਸਾਰੇ ਗੁਣ ਪ੍ਰਵਿਰਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ — ਪ੍ਰੀਤ, ਪ੍ਰੇਮ, ਰਸ, ਰੰਗ, ਚਾਉ, ਦਇਆ, ਖਿਮਾ, ਸੇਵਾ, ਕੁਰਬਾਨੀ, ਸ਼ਾਂਤੀ, 'ਨਾਮ' ਆਦਿ ਅਨੇਕਾਂ ਦੈਵੀ ਗੁਣ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਕੇ ਵਾਪਰਦੇ ਹਨ।

ਜਦ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਮਨ ਨੂੰ ਗੁਰਮਤਿ ਦੀ 'ਪਿਉਂਦ' ਚਾੜ੍ਹ ਕੇ ਇਲਾਹੀ ਭਾਣੇ ਵਿਚ ਵਿਚਰਦੇ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਉਪਰ ਦਸੇ ਸਾਰੇ ਦੈਵੀ ਗੁਣ ਸਾਡੇ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸਾਡੀ 'ਜੀਵਨ-ਰੌਂ' ਇਲਾਹੀ ਭਾਣੇ ਦੇ 'ਵੇਗ' ਵਿਚ 'ਸੁਰ' ਹੋ ਕੇ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਵਿਚਰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸੀਂ ਇਲਾਹੀ ਬਰਕਤਾਂ ਦੇ ਸਾਂਝੀਵਾਲ ਬਣ ਕੇ ਲੋਕ ਸੁਖੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਲੋਕ ਸੁਹੇਲੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ।

ਜਿਨਿ ਹੁਕਮੁ ਪਛਾਤਾ ਹਗੀ ਕੇਰਾ ਸੋਈ ਸਰਬ ਸੁਖ ਪਾਵਏ ॥ (ਪੰਨਾ-੪੪੦)

ਹੁਕਮੁ ਬੂਝਿ ਰੰਗ ਰਸ ਮਾਣੇ ॥

ਸਤਿਗੁਰ ਸੇਵਾ ਮਹਾ ਨਿਰਬਾਣੇ ॥ (ਪੰਨਾ-੩੮੫)

ਇਸ ਲਈ ਜਦ ਸਾਡੇ ਖ਼ਿਆਲਾਂ ਜਾਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦੀ 'ਰੰਗਤ', ਅਸੁਗੀ ਔਂਗੁਣਾਂ ਵਾਲੀ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਉਸ ਵਿਚ 'ਹਉਮੈ' ਦਾ 'ਲੇਸ' ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਿਥੇ 'ਹਉਮੈ' ਦਾ 'ਲੇਸ' ਜਾਂ ਅਕਸ ਹੋਵੇ ਉਹ 'ਆਪਣਾ ਭਾਣਾ' ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਕਹਿਣਾ ਜਾਂ ਇਲਾਹੀ ਹੁਕਮ ਦਾ 'ਪੜਦਾ ਪਾਉਣਾ ਵੱਡੀ ਭੁੱਲ ਹੈ', ਢੀਠਾਈ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨਾਲ ਧੋਖਾ ਹੈ।

ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਜਾਂ ਆਪਣੇ ਭਾਣੇ ਵਿਚ ਕਰਮ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਤੇ ਆਪਣੀ ਸਾਰੀ ਸਿਆਣਪ ਅਤੇ ਤਾਣ ਲਾ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ। ਫੇਰ ਭੀ ਜੇ ਸਾਡੀ 'ਹਉਂਧਾਰੀ' ਮਰਜ਼ੀ ਦੇ ਉਲਟ ਨਤੀਜਾ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਦਾ 'ਦੋਸ਼' ਰੱਬ ਜਾਂ ਹੋਰਾਂ ਤੇ ਲਾਉਂਦੇ ਹਾਂ ਜਾਂ ਉਪਰਲੇ ਮਨੋਂ ਰੱਬ ਦਾ ਭਾਣਾ ਕਹਿ ਕੇ ਆਪਣੇ ਮਨ ਨੂੰ ਝੂਠੀ ਤਸਲੀ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ।

ਜਦ ਤਾਈਂ ਸਾਡੇ ਅੰਦਰ 'ਹਉਮੈ' ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਜਾਂ 'ਰੰਗਤ' ਹੈ, ਤਦ ਤਾਈਂ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਆਪ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹਾਂ ਤੇ ਆਪਣੇ ਚੰਗੇ ਮਾੜੇ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਨਤੀਜਾ

ਭੁਗਤਣਾ ਹੀ ਪਵੇਗਾ। ਆਪਣੇ 'ਹਉ'-ਧਾਰੀ' ਨਤੀਜਿਆਂ ਦਾ 'ਦੋਸ਼' ਰੱਬ ਜਾਂ ਹੋਰਨਾਂ ਤੇ ਲਾਉਣਾ, ਅਗਿਆਨਤਾ ਜਾਂ ਢੀਠਤਾਈ ਹੈ।

ਸਾਗੀ ਲੁਕਾਈ ਏਸੇ ਗਲਤ ਤੇ ਝੂਠੇ 'ਭਰਮ' ਵਿਚ ਫਸ ਕੇ ਤ੍ਰਾਹ-ਤ੍ਰਾਹ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ।

ਜੋ ਜੋ ਕਰਮ ਕੀਏ ਲਾਲਚ ਸਿਉ ਤੇ ਫਿਰਿ ਗਰਹਿ ਪਰਿਓ ॥ (ਪੰਨਾ-੩੩੬)

ਜੋ ਜੋ ਕਰਮ ਕੀਓ ਲਾਲਚ ਲਗਿ ਤਿਹ ਤਿਹ ਆਪੁ ਬੰਧਾਇਓ ॥ (ਪੰਨਾ-੨੦੨)

ਅਪਰ-ਅਪਾਰ ਇਲਾਹੀ 'ਹੁਕਮ' ਦੀ ਬਾਬਤ ਸਾਡਾ ਜੋ ਮਨੋਕਲਪਤ ਗਿਆਨ ਜਾਂ ਨਿਸ਼ਚਾ ਹੈ, ਉਹ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਦਰਸਾਏ 'ਹੁਕਮ' ਦੀ ਆਤਮਿਕ ਭਾਵਨਾ, ਤਤ-ਗਿਆਨ ਤੋਂ ਵਿਲੱਖਣ ਜਾਂ 'ਉਲਟ' ਹੈ।

ਇਕ ਪਾਸੇ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਹੁਕਮ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਉਪਰੋਕਤ ਮਨ ਨਾਲ ਰੱਬ ਦਾ ਭਾਣਾ ਕਹਿ ਛਡਦੇ ਹਾਂ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਸਾਡੀ ਮਨ ਮਰਜ਼ੀ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਜਾਂ ਉਲਟ ਕੋਈ ਗੱਲ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਅੰਦਰ ਕਿਉਂ, 'ਕੈਸੇ' ਅਤੇ 'ਰੋਸੇ' ਜਾਂ 'ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ' ਦੀਆਂ 'ਮਿਸਲਾਂ' ਬਣ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਦਿਨ ਰਾਤ ਘੋਖਦੇ, ਮੁੜ-ਮੁੜ ਚਿਤਾਰਦੇ, ਕਰਿੱਝਦੇ, ਸੜਦੇ, ਬਲਦੇ ਹੋਏ ਇਸੇ 'ਰੋਸ' ਦਾ 'ਸਿਮਰਨ' ਕਰੀ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ।

ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਸਾਡੇ ਇਸ ਭੁਲੇਖੇ ਉਤੇ ਇਉਂ ਕਟਾਖ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਦਦੈ ਦੋਸੁ ਨ ਦੇਊ ਕਿਸੈ ਦੋਸੁ ਕਰਮਾ ਆਪਣਿਆ ॥

ਜੋ ਮੈ ਕੀਆ ਸੋ ਮੈ ਪਾਇਆ ਦੋਸੁ ਨ ਦੀਜੈ ਅਵਰ ਜਨਾ ॥ (ਪੰਨਾ-੪੩੩)

'ਰੋਸੇ' ਜਾਂ 'ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ' ਸਾਡੀ 'ਹਉਮੈ' ਵੇੜੀ ਮਨ-ਮਰਜ਼ੀ ਜਾਂ 'ਆਪਣੇ ਭਾਣੇ' ਦੀ ਰੰਗਤ ਦੀ 'ਹਵਾੜ' ਹੈ।

'ਸ਼ੁਕਰ' ਇਲਾਹੀ ਭਾਣੇ ਨੂੰ ਸਤਿ ਕਰਕੇ ਮੰਨਣਾ ਅਥਵਾ 'ਇਲਾਹੀ ਦਾਤ' ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਨਾ ਹੈ।

'ਰੋਸ' ਅਤੇ 'ਸ਼ੁਕਰ' ਇਕ ਦੂਸਰੇ ਦੇ 'ਮੁਤਜ਼ਾਦ' ਜਾਂ ਐਨ 'ਉਲਟ' ਹਨ ਜਿਥੇ 'ਰੋਸ' ਹੈ, ਉਥੇ 'ਸ਼ੁਕਰ' ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ।

ਰੋਸ ਸਾਨੂੰ ਰੱਬ ਤੋਂ ਬੇਮੁਖ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮਨ ਵਿਚ ਕੋਧ, ਈਰਖਾ, ਦਵੈਤ ਅਤੇ ਕਲਪਨਾ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਅਤਿਅੰਤ ਦੁਖਦਾਈ ਹੈ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਰੱਬ ਤੋਂ 'ਵਿਛੜ ਚੋਟਾਂ ਖਾਂਦੇ ਹਾਂ' ਸ਼ੁਕਰ ਕਰਨ ਨਾਲ ਅਸੀਂ ਭਾਣੇ ਨੂੰ 'ਇਲਾਹੀ ਦਾਤ' ਸਮਝ ਕੇ ਧੰਨਵਾਦੀ ਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਇਲਾਹੀ ਦਾਤਾਂ ਦੇ ਪਾਤਰ ਬਣਦੇ ਹਾਂ।

‘ਸ਼ਿਕਾਇਤ’ ਅਤੇ ‘ਸ਼ੁਕਰ’ ਇਕੱਠੇ ਨਹੀਂ ਵਰਤ ਸਕਦੇ, ਤਦੇ ਕਿਸੇ ਕਵੀ ਨੇ ਉਚਾਈ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ —

ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਭੀ ਹੈ, ਮੁਹੱਬਤ ਭੀ ਹੈ।

ਯੇਹ ਦੀਵਾਨੇ ਕਾ ਦਸਤੂਰ ਨਹੀਂ।

ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਵੀ ਇਉਂ ਲਿਖਿਆ ਹੈ —

ਮਨਹਿ ਨ ਕੀਜੈ ਰੋਸੁ ਜਮਹਿ ਨ ਦੀਜੈ ਦੋਸੁ
ਨਿਰਮਲ ਨਿਰਬਾਣ ਪਦੁ ਚੀਨਿ ਲੀਜੈ ॥

(ਪੰਨਾ-੯੨੩)

(ਚਲਦਾ)

© ਸਭ ਹੱਕ ਰਾਖਵੇਂ ਹਨ ।
500 ਕਾਪੀਆਂ, ਅਕਤੂਬਰ 2012

ਏਸੇ ਕਲਮ ਦੇ ਲਿਖੇ ਹੋਏ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚਾਰ ਦੀ ਲੜੀ ਵਿੱਚ ਅੱਡ-ਅੱਡ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਤੇ 132 ਲੇਖ (13 ਕਿਤਾਬਾਂ) ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੇਖਾਂ ਦਾ ਹਿੰਦੀ ਤਰਜਮਾ ਵੀ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਪੰਜ ਲੇਖ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਹਨ।

ਕੀਰਤਨ ਅਤੇ ਨਾਮ-ਅਭਿਆਸ ਕਮਾਈ ਦੇ ਅੱਠ ਦਿਨਾਂ ਜਪ-ਤਪ ਸਮਾਗਮ, ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਬ੍ਰਹਮ-ਬੁੰਗਾ, ਪਿੰਡ ਦੋਦੜਾ ਵਿੱਖੇ ਮਾਰਚ, ਸਤੰਬਰ ਅਤੇ ਦਸੰਬਰ (20-30) ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਜੂਨ ਵਿੱਚ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬ੍ਰਹਮ ਬੁੰਗਾ ਸਾਹਿਬ, ਦੱਖਣੀ ਬਾਈਪਾਸ ਦੋਰਾਹਾ ਵਿੱਖੇ ਹਰ ਸਾਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬ੍ਰਹਮ ਬੁੰਗਾ ਸਾਹਿਬ, ਦੱਖਣੀ ਬਾਈਪਾਸ ਦੋਰਾਹਾ ਵਿੱਖੇ ਪੰਦਰਾਂ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਸਮਾਗਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਇਲਾਕਿਆਂ ਦੀਆਂ ਸੰਗਤਾਂ ਦੀ ਮੰਗ ਅਨੁਸਾਰ 15-15 ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਅਰਸੇ ਬਾਅਦ, ਦੋ ਦਿਨਾਂ ਸਮਾਗਮ ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਹੋਰ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਹਫਤਾਵਾਰੀ ਸਮਾਗਮ ਵੀ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਸਥਾਨਕ ਸੰਗਤਾਂ ਵੱਲੋਂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਪਿੰਡ ਦੋਦੜਾ, ਬੁਢਲਾਡਾ-ਸੁਨਾਮ, ਬਰਾਸਤਾ (ਵਾਇਆ) ਜਖੇਪਲ ਲਿੰਕ ਰੋਡ ਤੇ ਹੈ। ਚਾਹਵਾਨ ਸੱਜਣ ਇਹ ਲੇਖ ਅਤੇ ਸਮਾਗਮਾਂ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਪਤੇ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ :

Website : www.brahmbungadodra.org

E-mail : info@brahmbungadodra.org

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬ੍ਰਹਮ ਬੁੰਗਾ ਸਾਹਿਬ

ਪਿੰਡ ਤੇ ਡਾਕਖਾਨਾ : ਦੋਦੜਾ

ਤਹਿਸੀਲ-ਬੁਢਲਾਡਾ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਮਾਨਸਾ (ਪੰਜਾਬ)

ਫੋਨ : 073074-55097, 01652-255097, 99149-55098

❖ ਸ਼ਾਖਾ ❖

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬ੍ਰਹਮ ਬੁੰਗਾ ਸਾਹਿਬ (ਦੋਦੜਾ)

ਦੱਖਣੀ ਬਾਈ ਪਾਸ, ਦੋਰਾਹਾ

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਲੁਧਿਆਣਾ, ਪੰਜਾਬ

ਫੋਨ : 073074-55098, 01628-258697, 099149-55098

❖ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ ❖

ਸੈਕ੍ਰੋਟਰੀ, ਬ੍ਰਹਮ-ਬੁੰਗਾ ਟ੍ਰਸਟ (ਰਜਿ.)

ਪਿੰਡ ਤੇ ਡਾਕਖਾਨਾ : ਦੋਦੜਾ

ਤਹਿਸੀਲ-ਬੁਢਲਾਡਾ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਮਾਨਸਾ (ਪੰਜਾਬ)

ਫੋਨ : 73074-55096